

§

Kvinnorörelsen i Sverige har krävt en kriminalisering av mäns våld mot kvinnor i nära relationer och att staten tar ansvar för att skydda kvinnor från våld även i hemmet. Sedan 1970-talet har mäns våld mot kvinnor också alltmer kommit att omtalas som något som berör många och något som "samhället" har ett ansvar för. Men vad betyder egentligen statens ansvarstagande?

STATENS PROBLEMATISKA ANSVAR

MARIA ERIKSSON

Det finns idag en hel del undersökningar som visar att det trots ett antal reformer under det senaste decenniet inte varit helt lätt att skapa förutsättningar för kvinnofrid i praktiken. Våldsutsatta kvinnor upplever inte sällan en väldigt svår situation även efter det att olika myndigheter, alltså staten, fått kännedom om våldet. Svårigheterna handlar dock inte bara om brister i hanteringen av de brott de utsatts för. I synnerhet när det gäller de våldsutsatta kvinnor som också är mödrar – och de är många – kan utsattheten öka på grund av statens agerande. Trots en medvetenhet om könade mönster när det gäller våld i heterosexuella parrelationer har politiken länge konstruerat fäder som i grunden fredliga. I den rättsliga praktiken har en far som använder våld mot kvinnor betraktats som en tillräckligt bra vårdnadshavare och umgängesförälder tills motsatsen bevisats. Så även i fall då barnets pappa är dömd för brott mot mamman. Det är först under de senaste åren som försök till förändring på den här punkten har kunnat iakttas.

Å ena sidan kanske svaret på frågan om statens ansvar kan formuleras som "för lite stat"; även om mäns våld mot kvinnor idag etablerats som ett problem i svensk offentlig politik så tar staten bara fläckvis sitt ansvar för att stoppa det. I praktiken blir våldet fortfarande alltför ofta något som enskilda kvinnor – och deras barn – ensamma måste försöka hantera. Dessutom kan situationen förvärras genom att statens olika delar präglas av olika traditioner, problemdefinitioner och ingår i olika delar av rättssystemet. Så kan exempelvis en handläggare av en barnavårdsutredning säga till en våldsutsatt mamma att hon måste stoppa

barnets umgänge med pappan – annars kan ett omhändertagande av barnet bli aktuellt – samtidigt som en handläggare av en vårdnads-, boende- eller umgängesutredning uppmanar mamman att få igång umgänget – annars riskerar hon att förlora vårdnaden om barnet. Den ena handen vet så att säga inte vad den andra gör.

Å andra sidan är frågan om det bara är ”för lite stat” som kan skapa svårigheter för våldsutsatta kvinnor. Kvinnorörelsen i Sverige kan sägas ha haft kriminalisering av våldet som strategi och den har ställt kravet att staten ska ta ansvar för att hantera våldet, inte minst för att den enskilda våldsutsatta kvinnan befinner sig i en utsatt och underordnad position i relation till den våldsamma mannen. Men i och med att staten också har tagit ett större ansvar för skydd mot våld, så har också gradvis kontrollen över exempelvis de straffrättsliga processerna flyttats från den enskilda kvinnan till statens företrädare, som polis och åklagare. Det är formellt sett inte längre möjligt för en våldsutsatt kvinna att ”ta tillbaka” en anmälan; hon äger inte längre frågan utan det gör åklagaren. Det faktum att en stor andel våldsutsatta kvinnor inte vill medverka i rättsprocessen kanske kan tolkas som att överförandet av kontroll till rättsväsendets representanter inte alltid upplevs som något positivt av den konkreta kvinna som berörs.

Som våldsutsatt moder kan hon av rättsväsendet tvingas in i en fortsatt kontakt med mannen genom gemensam vårdnad.

Som den norska kriminologen Kristin Skjørten påpekar: en våldsutsatt kvinna kan ha andra syften med att ringa polisen än att gå igenom en straffrättslig process med allt vad det innebär. Från hennes perspektiv kan

det viktigaste vara att tillfälligt få stopp på våldet, eller att markera en gräns för vad hon tål och på så sätt upprätthålla sin värdighet. Det är många motstridiga frågor den enskilda kvinnan måste hantera. Som våldsutsatt moder kan hon av rättsväsendet tvingas in i en fortsatt kontakt med mannen genom gemensam vårdnad. Det kan därför också vara svårt att få ett skydd mot mannen att fungera i praktiken. Våldet kan göra kvinnor så utsatta att de behöver att någon annan tar över ansvaret för att stoppa det. Samtidigt är det kvinnor själva som är huvudpersoner i sina egna liv. Vi har inte bara rätt till skydd utan också till makt och kontroll över vad som ska hända med oss, även i de fall vi blivit offer för våld.

Frågan blir än mer komplicerad när vi också ser närmare på de maktordningar som genomsyrar den mångfacetterade uppsättning organisationer och motsägelsefulla diskurser som staten består av. Vad innebär det när staten ska hantera ett socialt problem som är skapat av samma maktordningar som staten själv är präglad av? Går det att undvika att statens aktörer och företrädare åter-

skapar gamla välkända mönster, som exempelvis kvinnlighet och ”barnlighet” som beroende och maktlöshet, i sin hantering av våld? Hur går det i så fall till när de som ”gör” statens olika organisationer skapar andra, mindre förtyckande, ordningar? Vi kan till exempel tänka oss att domstolar kan använda föreställningar om att vuxenvärlden har ansvar för barns bästa och behov då den sätter gränser för våldsutövande faders makt över kvinnor och barn och stoppar det umgänge pappan kräver. Då använder domstolen åldersmakt för att undergräva könsmyndighet: den återskapar en social ordning där vuxna överordnas barn samtidigt som den begränsar faders rättigheter i relation till medföräldrar och barn. Vad får detta för konsekvenser i förlängningen, exempelvis för utsatta barns handlingsutrymme i rättsliga processer – och för deras mödrar? Hur interagerar olika former av ojämlikhet med varandra? Här blir det tydligt att vi fortfarande står inför stora utmaningar i både forskningen om och hanteringen av mäns våld mot kvinnor.

Maria Eriksson

FD, Forskare, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet
Maria.Eriksson@soc.uu.se